

פרוטכל מסע הרבנים למושב הגליל

בעזה"י

צטרוח

ביום ד', וישלח, י"ג כסלו תרפ"ד, אחר הצהריים, בשעה 3 עם 5 רגעים, יצאנו מירושלם לדרך שכם. עברנו על-יד הכפר הערבי "שפט", ואחרי עשרים רגע, 1 קילומטר, הגענו למושב "עטרות" שעל-יד כפר קלנדיה. 20 מתישבים מצעירים וצעירות, על אדמת קרן-הקיימת-לישראל. עבודתם היא עבודת אדמה, מחלבה, ועופות, וכוורות. נפשותיהם - 35. שלש מאות וחמשים דונם אדמתם. חמש משפחות. גן לילדיהם.

מרחביה

משם עברנו על יד הכפר "ביריא"³ ו"רמלה". באנו לחלקת השדה שקנה אבינו יעקב'. בשעה חמש, עברנו בין הר גרזים והר עיבל. ולימינו קברו של יוסף הצדיק. בתרנו את עיר "שכם", ואחר-כך "גינין"⁶, ובאנו לעמק יזרעאל. בשעה 7,10 בערב, נכנסנו למושבה "מרחביה". חשובי המושבה וראשי הועד קבלו את פני הרבנים במלון, בכניסת המושבה. המשלחת הרבנית באה בדברים עם שוחט המושבה, על-דבר מצב הדתי של המושבה והקבוצה שעל ידה. דברו על-דבר המצב החנוכי. שם בית ספר של ארבעים ילד. מספר משפחות המושבה שלשים. נגעו בשאלת העדר בית-טבילה שתלוי בסבת חסרון-מים מספיקים, וכן העירו על-דבר בנין בית-כנסת למושבה. לעת עתה יש להם מקום קבוע לתפילה, עם ב' ספרי תורה, וספרים. בקשו לשלוח להם: מאה סדורים, ולקוטי-מזמור, חומשים, תנ"ך, קצור שולחן-ערוך, עין יעקב, חיי אדם, משניות, מזוונות במספר ידוע.

בקרנו את הקבוצה שעל-יד המושבה'. חמשים איש במספר. כבוד הרב, דבר דברי-חזון מעודדים ודברי שבח לחברי הקבוצה, ביחסם היפה, בעדינות ורגש, והבעת תקוה להתקרבות היחסים הטובים, ללכת בכל ארחי החיים היהודיים. הרה"ג אהרנזון, חזק את רוח החלוציות

1. נוסד ה'תרע"ד. ננטש כעבור כמה חודשים בפרוץ מלחמת העולם. חודש בה'תרפ"ב. בה'תרפ"ה נהיה מושב עובדים. ב"ב בניסן של אותה שנה מתעניין הרב במצב העובדים, ומורה להם הוראות בענייני הגעלת הכלים לפסח (שו"ת אורח-משפט, או"ח סימן קג, עמ' קיג). שוב ננטש במלחמת השחרור. כיום שדה תעופה של ירושלים, בלי תושבים.
2. נוסדה בה'תרפ"ב במקומה של מושבת אכרים פרטיים שהוקמה על אדמות שנרכשו בה'תר"ע.
3. (אל-) בירא. צפוגית לירושלים. היא בארות המוזכרת ביהושע (ט, יז).
4. רמאללה.
5. שכם.
6. בגבול הר שומרון ועמק יזרעאל. אולי מיקומה של גינת הנזכרת במלכים (א טז, כא).
7. בתחילה התנחלו במקום חברי "הקואופרציה של אופנהיימר" שהוקמה בה'תרע"א ונתפרקה בה'תרע"ח. מאז ניסו קבוצות פועלים שונות להאחו במקום, ללא הצלחה, עד שבה'תרפ"ט נוסד הקיבוץ הנוכחי.

של העם שיש בהם, והזכיר להם האחריות הגדולה הקשורה בזכויותיהם, יחד, בתור חלוצי העם. הרב חרל"פ: מפני ההערצה שלנו אליכם אנו מבקשים עצתכם, לבסס את מצב חייכם על-פי התורה והיהדות. הקבוצה: חמשים נפש, חמש משפחות, חיים על-פי יסוד הקומוניות. יש להם כאלפיים וחמש מאות דונם. אדמת פלחה, וגם ירקות, ומעט עצי פרי. בחינות למטעי עצי הטבק.

באופן מיוחד התנהלה שיחה, עם חברי הוועד, בדבר: ההתחזקות האמתית, שתצא מהאידיאליות העמוקה שלהם. להזהר מאד: א] בשמירת השבת-קודש מכל חלול. ב] ובדבר אכילת בשר-שחוטה, כשרה, וכדומה. באופן-מעשי, דרשו הרבנים את תשובת הוועד על הדברים האלה, והחלטתם החיובית וגשומה בפועל. - הוועד, אחרי התנצלות כללית על מצב חייהם, הבטיח למסור את הדברים הטפוסיים של הרבנים, לכל חברי הקבוצה בשלמותם, ולמצא את הדרכים, לגשם את כל זה בפועל. הרב העיר את תשומת לבם, לעיקר גדול זה של "שולחן-ישראל", ובתור צעד ראשון, הוא בשר כשר, ואחרי זה יבואו כל הדברים הנוגעים לזה, אחד אחר השני⁸.

בקרנו את הקהל של המושבה, בשעה עשר בלילה, באולם בית-הספר. כ' הרב נאם לפניהם בדברי-התעוררות להשפעת הרוח היהודית על בני הקבוצה שעל-יד המושבה. שאלנו את פיהם על-דבר מצב החנוך של מבקרי בתי הספר, והיוצאים מהם, בכל צדדיו. מר פיקרסקי בשם הקהל: חביבה לנו מאד התעוררותכם לזה, שלא שמענוה עד כאן, ובהיות שזה קשור עם יכולת גדולה ממדת כוחותינו, נא לתן לנו התמיכה המוסרית והחמרית בזה, על ידי האופנים שתמצאו.

כבוד הרב מציע לשלוח להם מורה מיוחד לעניני הדתיות, לשם המטרה הקדושה הנזכרת ומבקש תשובתם על זה.

הקהל דורש בנין בית-צבורי לבית-כנסת וכו', בית קבוץ-העם, בית לאספות וכו'. בשם הוועד דורש ה' ליכנסטל עזרה מצד הרבנים לתקציב השחיטה, שעולה ל 5 ל"מ לחדש. דרך אגב קלטה אוננו קול-התאוננות מאחדים מחברי המושבה, על היחס של הנהלת הקרן-הקיימת-לישראל להם, בפרטים ידועים.

אחדים מאנשי "בלפוריה" שהיו שם, הציעו לפנינו דברים: א) כאשר יש קצב בעפולה, שמכר לבלפוריה בשר בתורת כשר, ונודע שהיה טרפה. אנו פנינו למשרד הרבנות בחיפה, לקבול על זה ולא נענינו. אנו פונים אליכם, לחקור ולדרוש בענין זה, ולתקן מה שצדיכים. ב) נחוץ לנו שו"ב למושבה⁹, ובכל אופן, להחזיק את השוחט ממרחביה, שיבוא גם במושבתנו לשחוט.

8. ראה מועדי-הראי"ה עמ' כז, מה שסיפר הגרי"מ חרל"פ למו"ר הרב משה צבי נריה זצ"ל, ומובא גם בספר שדה-הראי"ה עמ' 31, ובספר ליקוטי הראי"ה ב עמ' 437-438, בהערה (מובא גם בספר "מלאכים כבני אדם" עמ' 386).

9. ראה להלן בביקור בבלפוריה.

כפר יחזקאל¹⁰

בשעה עשר בבוקר, יום ה' לשבוע, יצאנו ממרחביה. אחרי רבע שעה, הגיעה מכוניתנו לאדמת המושבה "כפר יחזקאל" (עין טבון). שטח אדמתה חמש מאות דונם. משפחותיה ששים. זה כשתי שנים שעלו על האדמה הזאת. מקודם שמה גבעת יחזקאל. היא עומדת על גבעה. מאה ושמונים נפש בערך. מתפרנסים רק מעבודת אדמה. רבע שעה (1 קילומטר) מתחנת "עפולה". כשבעים צריפים במושב. בית העם, שמשמש גם ל"בית-כנסת". שוחט יש שם. בית ספר וגן, שלשים ילד, מגיל 2-11. (השוחט הולך פעם בשבוע לבית-שאן, לשחוט. 2 משפחות יהודיות שמה.) במקום הנה אין מקוה. מים מספיקים יש שמה. נחוץ תקון. דרשנו גם מהם אספה כללית, להחליט את הכשרות, השבת, ובית-הטבילה, למושב. למושבות שעל אדמת קרן-הקיימת-לישראל, פנינו בשם האחריות, שעלינו לקחת עכשיו, בתמכנו את ישוב הקרן-הקיימת-לישראל, שנחוץ כעת ביחוד. בא-כח הועד הנ"ל הבטיח לנו לתת את תשובתם.

עין חרוד¹¹

באנו אחרי חצי שעה נסיעה, לקבוצת "עין חרוד", ע"י תחנה. שטח אדמתה ששת אלפים דונם. מספר, מאה ושבעים נפש, חיים חיי-קומוני. ביניהם משפחות עובדים. לבד זה, בית ילדים, כ"ה ילד, לחנוך וטפול, ובית-ספר לחמש עשרה תלמיד. וכמה לנאומים, וחזיונות. ועד של נבחרים מהחברים. אולם גדול לחדר-אוכל לכלם. מתעסקים בכל ענפי משק החקלאי, עם מוסדות הספקה למלאכה עצמיים.

פנינו אליהם, כאל יתר המושבים והקבוצות. מרן הרב נאם לפניהם, באופן שהרושם הכללי על כל פני עשרות החלוצים שהקשיבו בתשומת לב, העיד על התעוררות-רגשנית פנימית בלב רבים מהם, להדברים העמוקים והנלבבים, שיצאו מלב ער וקרוב לרגשות האציליים שיש בתוך מצפונותיהם.

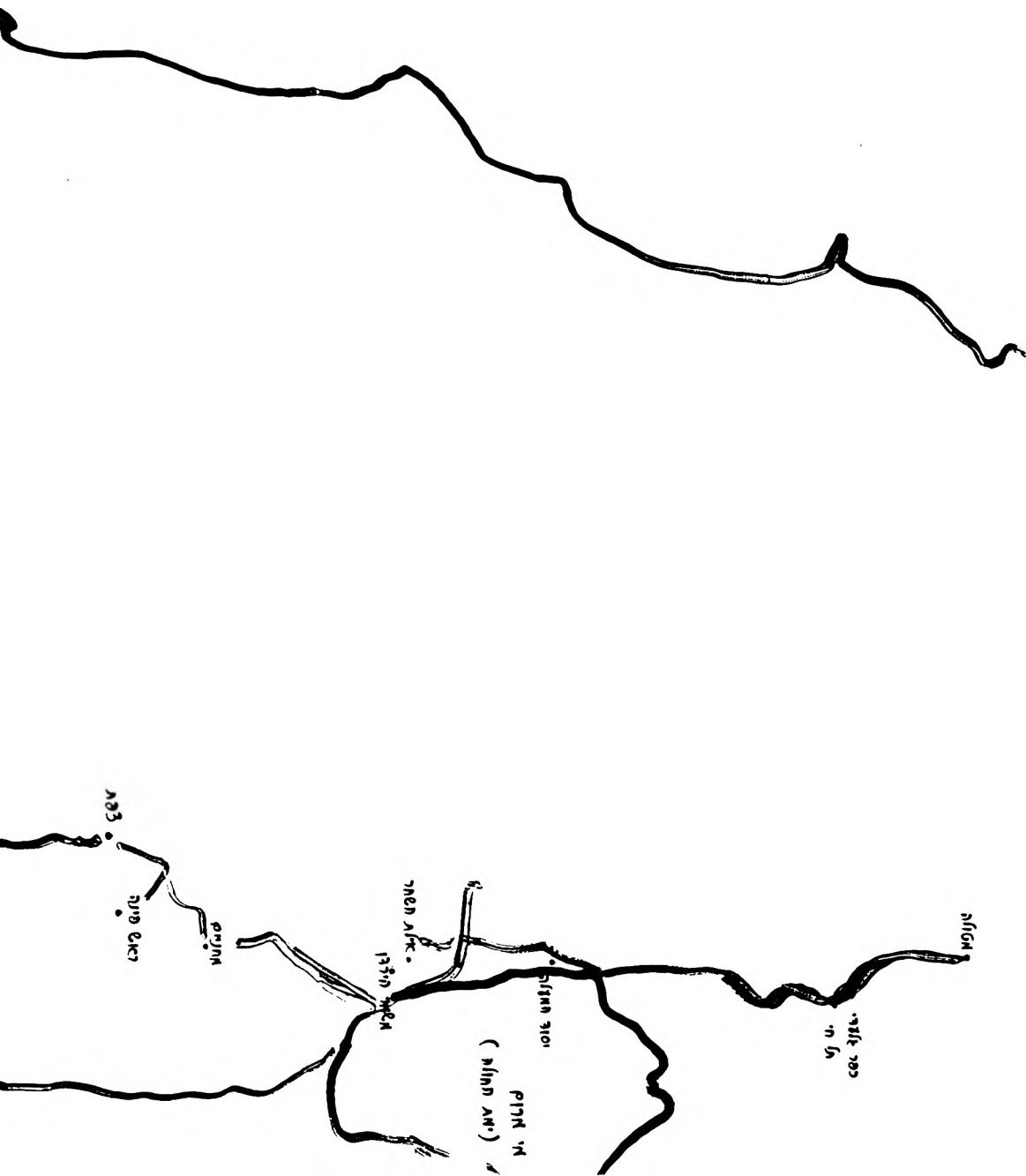
הרב אהרנסון דבר גם הוא, בדברי השפעה יפים. בכלל בלינו שם כשעה וחצי בערך. בשעה 1,15 אחר הצהריים, יצאנו את קבוצת "עין חרוד" [נפן לשאר נקודות הישוב שבצמק.

תל יוסף¹²

אחרי רבע שעה באנו לקבוצת "תל יוסף" גדוד העבודה ע"ש יוסף טרומפלדור. 10 רגע מתחנה "שטה"¹³. שטח אדמתם ששת אלפים ומאתים דונם. מספר נפשותיה, מאתים ועשרה נפשות. המשפחות בערך כ"ה. צריפים שלשים, אהלים כעשרים בערך. מתחילים כעת לבנות בניני אבנים אחדים. עוסקים בעיקר, עבודת האדמה. נטיעת ירקות, מטע הטבק, מתלבה מבקר ומצאן, גדול עופות. וכורות דבורים. חיים חיי-קומוני.

10. נוסד בה'תרפ"א ע"ש יחזקאל ששון, נדבן מעירק.
11. הוקם בשנת ה'תרפ"א על-חדי "גדוד העבודה" ע"ש טרומפלדור. בשנת ה'תרפ"ב שינה את מקומו. בשנת ה'תשי"ג התפלג לשני קיבוצים: איחוד ומאוחד.
12. נוסד בה'תרפ"א בידי חברי "גדוד העבודה" ע"ש יוסף טרומפלדור הי"ד, לרגלי הגלבוץ. בה'תרפ"ט עבר למקום סמוך, שם מקומו גם היום.
13. שטה היא מצודת משטרה שנבנתה בידי הבריטים. בה'תרפ"ה התייסד סמוך למקום קיבוץ בית-השיטה. כיום נמצא שם בית-סוהר.

מסלול מסע הרבנים במושבות הגליל

בית-אלפא¹⁴

אחרי שעה של בקור ב"תל יוסף", שמנו דרכנו, בשעה 2,30 אחר הצהריים לקבוצת "בית-אלפא" הרחוקה במכונית, רבע שעה. בת 2 קבוצות. קבוצה גרמנית, וטשכסלובקית. אחת בת מאה ועשרים, ואחת בת חמשים נפש, משפחות... ילדים עשרה. יש להם בתוך הועד ספרייה, וגם אולם-קריאה. היחס שלהם עם ערבים שכניהם הוא חביבי מאד. יש להם בית מיוחד לקבלת אורחי הערבים, העוברים דרך הקבוצה. שלשים אהלים וכעשרה צריפים. אדמתה: כארבעת אלפים דונם. עבודת האדמה ומחלבה וכל משק החקלאי.

שם בלינו כשלשים רגע ובשלוש אחר הצהריים עזבנו את הקבוצה המעידה גם היא כמו רעותיה הקודמות, על הכח הגדול שיש בצעירנו, להפוך מחולות ובצות למקום ישוב יפה ופורה, על-ידי מסירת-נפש ועקשנות שאין כמותה. נרגשים מהרושם במדה שאין להמחק, ובשביעות רצון מיוחדת, עזבנו את הקבוצה הזאת, אחרי קחנו אתם דברים, על-דבר הערך של חיי קבוצה לעמת חיי קהלה ישראלית, בהקישורים העיקריים שבעם ישראל, הן בשמירת שבת-קודש ומאכלות הכשרות וכו'.

בלפוריה¹⁵

נוסע אל "בלפוריה". אחרי דרך שעה במכונית, הגענו לבלפוריה, בשעה 4,30 לפנות ערב. המושב על אדמת ה"קהלת ציון" באמריקה. בשטח ג' אלפים ומאתים דונם. שלשים ושנים משפחות. יש להם בתים יפים מאבנים 30.

ראש הועד מר כהן, בבית הועד, מעיר על-דבר שאלה אחרת, אמנם פרטית, אבל לרגלי הבקור, מצא מקום להציע בקשת תקון בדבר השבת שלום בין הועד ובין ג' מחברי המושב, בקשר עם סכסוכים שהביאו לידי מצב של ריב, במקום ובזמן, שהזיק בהרבה למשמעת הצבורית. בתשובה להבקשה, הודיעו הרבנים הצעתם, לסלוח על העבר, על-ידי הבטחון של המשמעת בעתיד, ושוב לסדר היום, בדבר קביעת שוחט קבוע במושב¹⁶, ובדבר בנין בית-כנסת, וכן גם בית-טבילה כשר¹⁷, בדבר שמירת השבת-קודש באופן שלם, וכן בהטבת התנוך במדת האפשרות.

14. נוסד ה'תרפ"ב.

15. המושב הוקם בה'תרפ"ב ע"ש לורד ארתור בלפור, שר החוץ וראש-הממשלה לשעבר הבריטי, בעל "הצהרת בלפור", שנתנה בדיוק שש שנים לפני מסע הרבנים.

16. כעבור פחות משנה, לאחר סוכות ה'תרפ"ה, התיישב במושב משפחת הרב אליהו אפשטיין זצ"ל (סבו של מו"ר ראש-הישיבה הרב זלמן ברוך מלמד שליט"א) שעלתה מאוקראינה. למשפחה סופר על הרושם שהותיר מסע הרבנים במושבות, ושבועקבותיו התברר כי דרושים שו"בים במושבות. מרן הרב זצ"ל והגרי"מ חרל"פ זצ"ל הציעו בפני הרב אפשטיין משרת שו"ב ברמת-גן, או בבלפוריה או בבנימינה. בבנימינה חששו תושבים ממינוי שוחט, פן תבוא בעכבותיו התערבות להשפעות דתיות בחיי הקהילה מטעם הרבנות הראשית. הרב אפשטיין בחר במושבה בלפוריה על-פני רמת-גן, מכיון שבקש לשכון בחברת החלוצים. (מפי בתו, הרבנית אסתר לוינ' שתי', נתניה).

17. באגרת אירעז מכ"ג בטבת ה'תרפ"ה, פונה הרב לחברת "קהלת ציון" בדבר בנין מקוה בבלפוריה. ראה גם באגרת אירח להלן בנספחות.

אחרי שהישוב הזה היה במקומו הקודם, בגבעת המורה (בלפוריה א), נתמשך לכאן, מחדש. יש פה בית-ספר וגן, משלשים ילד. בית-כנסת. העבודה היא בכל משק החקלאות. היינו בבית-הכנסת הארעי שלהם, יש להם מגין משבת לשבת. ארון קדש יפה, וספר-תורה אחד. הם דרשו מאתנו לשלוח להם 2 טורים¹⁸ חומשים עם פירושים, משניות טורים אחדים. מזוזות חמשים, ושאר ספרים קדושים וכו'.

כפר תבור¹⁹

בתוך המושב הזה לנונו ביום חמישי. וביום ו' בבוקר בשעה 8 ורבע, יצאנו את המושב. עברנו על יד בלפוריה א' (בגבעת המורה) ואחרי שלשת רבעי שעה בנסיעה מסביב ובין להר תבור, באנו בתשע ל"כפר תבור" (מסחה), העומדת על גבעה לרגלי הר-תבור. זה 21 שנה שהיא קיימת. שטח אדמתה כעשרת אלפים דונם בערך. אכריה ל"ז. משפחותיה חמש וארבעים. עבודת האדמה וחקלאות. נטיעות וירקות, כרמים ומטעיי הטבק וכל ענפי המשק החקלאי. בית כנסת מסודר, ובית-ספר, וכל הדברים הצבוריים. שוחט, בית טבילה. חֶבֶר-וְעֵד. דברנו על-דבר החנוך. בכלל, החנוך יותר טוב מאשר במושבות הקודמות. להשבת ושפור החנוך דברנו עם המנהל מר יודא אנטבי, ובקש מאתנו לשלוח ספרים מתאימים, ספרי הרצאה, וכמו כן ספרי הרב שליט"א. בכלליות, השפעת-הרוח האצילית של הר תבור, נסוכה על פני השטח היפה, שהמושבה עומדת עליו. ושבעי-רצון ונפעלי רגש הכללי, עזבנו את המושבה בשעה 10,30.

שרונה²⁰

ונשמ את פעמנו אל אחוזת "שרונה". בהיותנו במסחה, בתוך הנאספים מנכבדי המושבה, התקבצו גם צעירים אחדים מבני המושב מהסתדרות "לבני בנימין". הרב העיר את לבבם, בדברים נלהבים להכרה האמתית של תחית הקדש בישראל גם מצד הצעירים בתור תחיה שלמה, והם קבלו את הדברים בהקשבה מיוחדת.

מספר בני האחוזה - אחוזת-שיקאגא - עשרים משפחות. חיים חיי-קופורוטיבי. האדמה שייכת לחברה אמריקנית, והישוב נחרב בזמן המלחמה. כעת, נמסרו אלפים דונם הקרן-הקיימת-לישראל, וזה משבוע התאחוזה פה, להכין את העבודה. הבתים הבנויים הם מכבר. הפועלים פגשו אותנו, ונתאספו סביב המכונית, והעירונו את אונם להתחזקות בענינים דתיים. הסודר הצבורי לא נכנס עוד לשם, מקוצר הזמן.

18. סטים.

19. נוסד בה'תרס"א. נקרא בתחילה מִסְנָה כשם הכפר הערבי הסמוך.

20. בשנת ה'תרע"א נוסדה בשיקאגו שבאמריקה אגודה בשם "אחוזה" שנטרתה לייסד בארץ-ישראל מושבה עברית לחימשים משפחות. בהכרזה "זו תשובתנו לרוצחים", כשהכוונה לרצח איש "השומר" צבי ניסנוב הי"ד בידי ערביי הכפר סרונה באותה שנה, הוקמה על-ידי האגודה באדמות הכפר, חוות פועלים, בשבת ה'תרע"ג. המושבה נעזבה במלחמת העולם הראשונה, עקב ניתוק ממקורותיה הכספיים. לאחר המלחמה היו נסיונות החיאה. נושבה מחדש בראשית שנת ה'תרצ"ט.

אילניה²¹

אחרי שעה של נסיעה "ממסחה" באנו עשרים רגע לפני 12 בצהריים למושבה סג'רה - "אילניה". כשעה עשר אלף דונם אדמתה, מאדמת יק"א²². גם חוות אגדת-נטעים בהנהלת מר אייזנברג שם קרוב למושבה. המקום למערכה של טבריא. שלשים ושתים משפח[ו]ת בערך במושבה ובחיה. במושבה עבודת אדמה וכל משק החקלאי. בחיה: כרמים ונטיעות וירקות חורף. בית-ספר למזרחי וגן כ 70 תלמיד. 3 מורים וגננת אחת. ספריה וקלוב²³. בית-כנסת, וכן גם בית-טבילה, ומרחץ, שוחט. הישוב הזה כעשרים ושלוש שנה, שהתחלתו היה נסיון של חוות נטיעות, על-ידי יק"א, על יד הכפר הערבי "סג'רה".

הזמננו את חברי הועד, השוחט, המורים, ודנו על-דבר החנוך, והמצב הדתי בכלל, ומקום מקור ואוצר המקוה, בהתאם לכשרות. הציעו מה שמצאנו לנכון, ונפטרנו במצב-רוח בטוח לתקון הכללי בכל מה שאפשר²⁴.

מצפה²⁵

שעה 1 ורבע, אחרי בקור של יותר משעה וחצי, עזבנו את "אילניה". ואחרי שלשת רבעי שעה באנו לטבריא. אחרי בקרנו, בדרך עֶבְרָנו, את קבוצת "מצפה" הקרובה לעיר טבריא.

טבריה

בשעה שתים, נכנסנו לעיר הק' "טבריא" לשבת בשבת-קודש פרשת וישלח, בעיר. וגחן את פני העיר.

ביום ו' ערב שבת-קודש, 2 אחר הצהריים, בבואנו לבית-מלוננו, בקרנו תיכף הרבנים של העדות. אחרי הפסקה קטנה, בקרנו את חמי-טבריא, ונרחץ במימיהם. בליל שבת-קודש, אחרי

21. אדמותיה נרכשו בה'תרנ"ט. אז הוחל בבניית חוות הכשרה לפועלים חקלאיים. שם נתפתח רעיון השמירה העברית (ארגון "השומר"). נוסדה בכסלו ה'תרס"ג ליד החווה. במלחמת העולם הראשונה נהרסו המטעים. יתכן והשם סג'רה על שם היישוב שזור ממנו בא התנא רבי שמעון שזורי, תלמידו של רבי טרפון.
22. האדמות החקלאיות בארץ-ישראל היו בעיקר אדמות יק"א - איגוד יהודי להתיישבות במקומות שונים בעולם. חברה זו פעלה לעידוד הגירת והתיישבות מתוכננת של יהודים במקומות בהן חשבו שיחסכו מהם רדיפות. יק"א נוסדה על-ידי הברון הירש בה'תרנ"א. משנת ה'תרנ"ו החלה תמיכת הארגון במושבות שכבר היו קיימות בארץ-ישראל. משנת ה'תרנ"ט ואילך גם הברון רוטשילד תרם לקרן זו, לשם השקעות במושבות שנתמכו על-ידו בארץ-ישראל, ובשנת ה'תר"ס אף מסר את הנהלת מושבותיו לידי יק"א. גם בעת מלחמת העולם הראשונה, כשהפסיקה ההסתדרות הציונית את הפעולה ההתיישבותית, המשיכה יק"א לייסד קבוצות.
23. מועדון.
24. כחצי שנה לפני כן התכתבו בני המושבה עם הראי"ה בענין היתר המכירה, אם מועיל לשתילים חדשים בשנה השביעית (שו"ת משפט כהן סימן עב, עמ' קמח).
25. נוסדה בשנת ה'תרס"ח בידי אנשי "העליה השנייה" מרוסיה, על אדמת יק"א.

הסעודה, התאסף קהל עה"ק טבריא, בלומדיהם וגדוליהם, בני הישיבה בראשות הרב דמתא ר' משה קליערס²⁶.

ומרן הרב דרש לפנייהם מסביב למאמר חז"ל²⁷: למה נקרא שמה טבריא? שטובה-ראיתה, ותבל את הדברים בפרשת השבוע. ואחרי שעות-עונג אחדות, שבהם נמצא הקהל תחת רושם מצב-רוח נעלה ומרומם, נתפזרו אחרי תצות הלילה.

בבוקר הלכנו לקריאת-התורה, לבית מדרש הרב קליערס. אחרי התפלה נכנסנו לקדושא-רבא לביתו. בשעה 2 אחר הצהריים נתאסף הקהל לבית-הכנסת המרכזי. רבינו דרש בענין: הקשור, שצריך להיות בישראל, בין התורה ובין המלוכה. שרשב"י, בטבריא, דרש על ויתן את פני העיר, שתקן להם שוקים, מרחצאות ומטבע²⁸. היות ששכם מקום מוכן לפורעניות ושמשם תתפלג מלוכת ישראל להפריך דין התורה והמלוכה, בתלונה על מסירותו היתרה של מלך ישראל לתורה, סלל יעקב אבינו את המסלה שם, להראות שהכל קשור ביחד אצל עם ישראל, שהמטבע וכן שוקים ומרחצאות, שהם שייכים להנהגת המדינה, יהיו קשורים ליעקב, ואחוזים לתורה, שלמד בבית שם ועבר²⁹. ומאו, קשורה המלוכה בתורה בישראל. וגם היום נחוץ לאחד זה בזה, התורה ועבודת המעשה והמדיניות והאדמה וכו'. ושלא לפתח שלא תגדע עבודת המדינות מן התורה, נפגש יעקב עם מלאכים, שהם בבחינת עומדים ולא יורדים ממדרגתם, שגם הוא, ואין לו לירא, לפי זה, מקלקול³⁰.

אחר-כך התפללו מנחה. אחרי מנחה, דבר הרה"ג ראש רבני יפו, בענין מצות ישוב ארץ ישראל. ושבנו הביתה. במוצ"ק השיבנו בקורים לראשי הרבנים הספרדים. למחרתו ביום א' אחרי התפלה, באו נכבדי וחשובי רבני העיר לדון על-דבר עניני צבור כללים ורבניים. ואחרי שעה 9 לפני הצהריים, יצאנו את טבריא, ונסע אל אחוזת "פוריה".

פוריה³¹

אחרי קרוב לשעה נסיעה, מטבריא, על ההרים, באנו לאחוזת "פוריה", הנשקפת על פני ים-כנרת. לפני 12 שנה נקנתה האדמה, על-ידי חברת מניות אמריקנית, המכונה, "פלשתיין לענד ענד וועלפמאנד קאמפ", בסנט-לואיס, בשטח של 3545 אמות. אדמת נטיעה אלפים

26. צפת ה'תרל"ד - טבריה ה'תרצ"ד, בצעירותו הסתופף בסלונים בצל האדמו"ר. בשנת ה'תרס"ו יסד את ישיבת "אור תורה" בטבריה ועמד בראשה. הוסמך על-ידי ר' חיים מבריסק והאדמו"ר. רבה של העיר. הרב עמד עמו בקשר מכתבי בשנים שכיהן כרבה של יפו ובזמן מלחמת העולם ואגרות שג, שכט, תק תתקעג, ומוזכר באגרות תתקצו, תרכד). מח"ס "תורת הארץ", "טבור הארץ" ו"מורשת משה".

27. מגילה ו.

28. שבת לג.

29. בראשית-רבה טג, י.

30. דברים אלו של מרן הרא"ה דרש ב"דרוש לחנוכת הרבנות", בבויסק בשנת ה'תרנ"ו (נדפס בספר אוצרות-הרא"ה דף, עמ' 67). שוב חזר על הדברים באגרת לר' זלמן פינס, בשנת ה'תרע"ו, אגרת תשמג. וכן שוב בספרו עין-איה שבת ב, רפה.

31. נוסדה בה'תרע"ב כחוות מטעים שהוקמה בידי קבוצת ציוניים מארה"ב. ניטשה במלחמת העולם הראשונה. בשנת ה'ת"ש שוכנו בה שוב ובה'תש"ט הוקם במקום כפר עבודה.

אמות, ואדמת פלחה 1545 אמות. 40 חברים. כהיום יושבים בה ועובדים את אדמתה, 4 משפחות, ושנים בלי משפחה. האויר מצוין מאד. נקי מכל מלריה. מים אין שם. הם משתמשים במי גשמים. בשנות פ"א-פ"ב היתה במקום, קבוצה מעשר משפחות, ולהם בית-כנסת וס"ת, רק הכל נחרב. מצאנו שם משפחה אחת בשם יורעאליט מס"ט לואיס, בת 4 נפש, העובדת שטח של 200 דונם אדמת פלחה, אדמת נטיעות וגפנים. שם הקרקעות רשום על שם יק"א. האדמה מוכשרת לכל דבר, וגם למטע הטבק. הדרישה כעת היא: האמצעים להשיג באופן של הלוואה לכל משפחה, 150 ל"מ לזמן של 10 שנה, לקניית בהמות או צאן. האדמה מוכשרת למרעה. וגם להביא 10 משפחות חדשות, כפי האפשרות, בשנה אחת. הסביבה יפה אבל חרבה.

יבנאל³²

יצאנו משם אחרי בקור של ארבעים רגע, ונט אל מול פני ככר-הירדן, ונסב אל בקעה, למערבה של עיר טבריא, ונגיע אחרי חמשה ועשרים רגע למושבת "יבנאל", סמוך לכפר הערבי "ימה". אדמת המושבה 3000 דונם. 12 אלף אמות אדמת זריעה ונטיעות, והשאר ארץ אבנים. אכרים שעוסקים בזריעה ונטיעות ובכל ענפי המשק החקלאי - 43. אומנים, פועלים, מתישבים וכו' כעשרים. בסך הכל כשבעים משפחות, ויותר מג' מאות נפש. ביניהם תימנים, ובני יתר עדות ישראליות. יש בה בית-כנסת, וכל הצרכים: שוחט אחד, בית טבילה, וכל הצרכים הדתיים. בית-ספר וגן, בערך ק"מ תלמיד, העומד תחת הנהלת ועד המפקח שעל-יד ועד החנוך. המצב הדתי שם במצב הגון. בתים בערך 65. מצב הבריאות הוא באופן משביע רצון. כארבע ועשרים שנה שהישוב נוסד במקום הזה, על-פי הברון. מעינות טובים, מסביב למושבה. האויר ממוצע. והיא עומדת מתחת לההר ש"כפר תבור" עומדת עליו. הם דורשים לשלוח להם פועלים, עד מספר של מאה. הם יכולים להעסיקם במטעי-הטבק, ועוד, בחשבון של אריסות למחצה. יש מקום-התענינות שם בדבר הכנסת רב למושבה³³.

בית-גן³⁴

אחרי בקור של קרוב לשתי שעות, עזבנו את יבנאל, ופנינו ל"בית-גן" הרחוקה, אחד קילומטר, מיבנאל. המושבה בעלת רכוש של שמונת אלפים דונם, אדמת פלחה וגם כרמים ושקדים, ומטע טבק. בית-ספרם משותף עם של "ימה". אכריה 20 משפחות, 10 פועלים, בסך הכל 90 נפש. בית טבילה ומקוה מים. בית מרקחת, וגן לילדים. בית-צבורי שמשמש לבית-הכנסת, ובית-לעם, וספריה. אויר טוב, מעינות מים רבים וטובים. האדמה טובה ופוריה.

32. הוקמה בידי יק"א בה'תרס"א. נקראה בתחילה "ימה", כשם חורבה סמוכה, הוא כפר ימא המוזכר בגמרא ירושלמי מגילה א, א ("ויבנאל כפר ימה"), בבלי נדרים נו: ובר"ן ובתוספות שם.

33. שבעיים לפני צאתם למסע, שלח הרב צבי הירש שטיינמאן מכתב אל הרב (אגרות לראי"ה אגרת קנב), בו הוא מתאונן על קשיי החיים היהודיים במזרח-אירופה. כשנה אחר-כך כבר היה רבה של יבנאל (אחר-כך אב"ד דרחובות)...

34. נוסד בה'תרס"ג על אדמות יק"א. נקרא בשמו בעקבות השם הערבי של חורבה סמוכה - ח'רבה בית-גן. לאהר קום המדינה נתמזג עם הישוב יבנאל.

קרוב ל"בית-גן" הכפר-הערבי. הם משלמים להשוחט מיבנאל, והוא בא ג' פעמים בשבוע להמושבה. דברנו אתם על-דבר השפרת המצב הדתי, בשמירת שבת כהלכתה, הכשרות, והמוסר הישראלי, והם קבלו את הדברים בתשומת לב, והבטיחו לקבץ מעתה מנין בבית-הכנסת בכל שבת ושבת. עשרים רגע בלינו במושבה, ומסביבנו רבים מאכרי המושבה וחברי הועד.

מלחמיה³⁵

ונעלה על מכוניתנו, ונפן את דרכנו שוב לצד שבאנו משם, ונעש את נסיעתנו, אל תוך שלשלת הרים גבוהים ומוצקים. עלינו על הר וירדנו מהר, עד שנכנסנו לתוך העמק של ככר הירדן, ונגיע אחרי שעה אחת נסיעה, בסביבות הירדן, למושבת הברון "מלחמיה", שמכונה כהיום "מנחמיה". כששת אלפים דונם אדמתה. 21 אכרים. מספר התושבים 100 נפש. יש להם בית-כנסת מסודר. 24 משפחות. שוחט אחד. בכלל מצאנו שם מצב רוח-חרדי. בית טבילה כשר. ספריה. מלון. חנות משותפת. הסביבה שקטה מאד. בית-ספר מועד החנוך, וגן, 30 תלמיד. הישוב נוסד לפני כ"ב שנה. רוב עבודת האדמה בפלחה. האדמה והאוויר טובים מאד. מעינות טובים, וסביבה יפה. באי-כח הישוב הציעו את בקשתם לפני הרבנים להתענין בחנוכם שיהיה מתאים לרוח ישראל סבא, והדבר תלוי הרבה בהנהלת יק"א, להטבת הענין. הרבנים מסרו להם סדר, לפנות במכתב בקשה להנהלת יק"א לסדור בית-ספר דתי בהפקחת הרבנות הראשית, ואז יש מקום לסיוע על זה, גם מצד הרבנות. הרב השפיע על הנאספים מצעירי הישוב, להתחזק בהיחסים הטובים להוקנים, בהשתתפות שמירת התורה והיהדות בכל הפרטים והמובנים.

בתניה³⁶

שבעי רצון שבנו ממנחמיה, אחרי שהתפללנו שם מנחה בצבור, ובלינו שם יותר משעה. גם בקשו ממנו, להספיק להם שיוכלו לחמם את המקוה בקביעות, ולהכשיר אותה תמיד. ונבא ל"ביתניה" בשעה 4,30 אחר הצהריים, ובלינו שם כרבע שעה. "בתניה" היא אחוזת יק"א שעל-יד הירדן. 7 משפחות. אדמתה כאלף דונם. חמש מאות על ההרים, ו 500 מישור. כשלשים פועלים יש שם. שמונה בתים. העבודה: נסיעות, ירקות, ופלחה. האויר חם ורטוב, לרגלי מי הירדן שבתוך המגרש הזה. בשר הם מביאים מטבריא. העבודה כללית.

35. נוסדה בה'תרס"ב ונקראה מלחמיה כשם הערבי של המקום. היישוב היהודי הראשון בעמק הירדן. אחר כך נקרא ע"ש מנחם, אביו של הנציב העליון הראשון והשר לשעבר, היהודי הבריטי, סיר הרברט סמואל, והיה שמה: מנחמיה.

36. נוסדה בשנת ה'תרע"ג כחווה נסיונית חקלאית. עם פרוץ המלחמה, נעזבה החווה. מפרוטכל המסע ניתן ללמוד שגם בשנת ה'תרפ"ד, ארבע שנים לאחר סיום המלחמה, עדיין היו בה חקלאים. בה'תש"א נעשה נסיון לחדש את החווה, אך ללא הצלחה. כיום נטושה. מיקומה: ליד דגניה א', בדרך מקבוצת כנרת למנחמיה.

כנרת³⁷

אחרי שליש שעה באנו למושבה "כנרת", שעל שפת הים. הישוב פה כארבע עשרה שנה. כאלפים וארבע מאות דונם אדמתה. 8 אכרים, ביחד 15 משפחות של תושבים. חסר להם תקציב של 3 ל"מ לחדש, למשכרת השוחט, שעומד ללכת, מפני חוסר כסף. אחד הציצ בכנרת: שלהטבת מצב היהדות במושבות, צריך רק למצא האפשרות, שיהודים חרדים אחדים יתאחו שם, וזה ישפיע על הישוב, באופן טבעי, כפי הנסיון. יש להם בית-ספר, בית-מרקחת. חסר בית-כנסת ובית טבילה. האויר בינוני. האקלים חם. העבודה: פלחה, נטיעות מעט, וטבק.

הקבוצה שעל-יד המושב³⁸, כארבעים ושנים פועלים. חיים חיי-קופורוטיבי. כאלפים וחמש מאות דונם אדמתם. פלחה, ומעט נטיעות, וירקות. המושבה היא על אדמת יק"א, והקבוצה היא משל הקרן-הקיימת-לישראל. התפללנו שם ערבית בצבור, ואחרי-כן בלינו בקבוצה קרוב ל 2 שעות, והצענו להם על-דבר התכנית שלנו, והתנגדות, עם וכוחים. פגשנו בקבוצה באופן מרגיז³⁹. ונשוב לבית מלוננו בעיה"ק טבריא בשעה 9 בערב ללון שמה.

דגניה⁴⁰

ביום ב' בבוקר, י"ח כסלו, בשעה 9,50 יצאנו לסייר את סביבות טבריא, ואחרי 25 רגע, באנו למקום ש"הירדן" מוצא מ"ים כנרת". ונרד לקבוצות שיש במקום ההוא, "דגניה א'", ו"דגניה ב'". האדמה ג' אלפים דונם. מחצה לקבוצה א' ומחצה לב'. קבוצה א' 14 משפחות. ובסך הכל 45 נפש. העבודה: פלחה, ומחלבה, גדול עופות ודבורים, וכל המשק החקלאי. 300 דונם, ירקות. על מימי הירדן. נטיעות מעט. פרדס קטן מתפוחי זהב ורמונים. 22 פרות, כלן מסומנות בשמות. החלב נמכר לטבריא וחיפה. האקלים לא טוב. המקום היותר חם ויותר נמוך. האויר מלרי. בית-אוכל, ושני בתים עם חדרים רבים לגור בהם. יותר מ"ג שנה שהאדמה נקנתה על-ידי הקרן-הקיימת-לישראל. גן לילדים, ספריה, אולם לקריאה, ומטבח כללי משותף. דברנו אתם על-דבר התכנית, והיו וכוחים מצדם. שעה וחצי שהינו שם. נכנסנו גם לדגניה ב'. מספר נפשות-עובדים 45. ויתר הכל כדגניה א'. הקבוצה נתחדשה לפני ג' שנה, מפני אי-הספקת המקום בקבוצה א', ומצורך רבוי העובדים ורעיון הקופורוטיבי. לקבוצה ב', המשק, המקום, והעבודה, כבקבוצה א'.

37. נוסדה בה'תרס"ט בידי חברת יק"א.

38. הוקמה בה'תרע"ג. בשנות המאורעות שימשה כסיס לפלוגות השדה ומאוחר יותר תפלמ"ח.

39. גם במסע ה'תרע"ד פגשו הרבנים בריחוק גדול מאד מדרך התורה. ראה בפירוט דברי הרב עצמו בגנוי ראייה

ז, עמ' 14. ובפרטכל הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ הזכרון-ראייה עמ' מה.

40. תחילתה במשק שהוקם בה'תרס"ט. בימי המאורעות ה'תרצ"ו-ט שימשה כסיס לפלוגות השדה, ואחר כך לפלמ"ח. במלחמת העצמאות הגיעו הסורים עד שערי המשק, ונהדפו בידי תושבי דגניה א' וב'. דגניה ב' נוסדה בהתר"ף. במאורעות תרצ"ו-ט שימשה כסיס ליישובי "חומה ומגדל" שבאיזור.

גשר נחלים⁴¹

לננו גם שם 3/4 שעה, וב 12,30 אחר הצהריים, יצאנו משם ובאנו אחרי שעה לקבוצת "הגשר", שעל יד הגשר "גִּישָׁךְ-מֵאֲנֵאֲמִי"⁴². שם הקבוצה "גשר נחלים". אדמת יק"א. כשנתים שנוסד. 22 חבר. עובדים. חיים חיי-קופורוטיבי ביניהם. כלם רנקים ורנקות. כאלפים דונם. אלף פלחה ואלף הרים. יש להם צֶדֶךְ מעורב מגולן ומבירות, ששים ראש, פרות, פרים, וצגלות. ג' צריפים. סככה בשביל הבהמות, גדולה. ג' משפחות ערביות פלחים, גרים בשכונתם⁴³. הסביבה כלה בידואית, ועל הגבול של האמיר "עבדללה" (עבר לירדן). המשטרה המעולה שעומדת על-יד הגשר הנ"ל אצל הקבוצה, מתאוננת על שמציקים להם מצד הממשלה: (א) בדבר שמכריחים אותם לחתימת חוזה דוקא לדי' שנים. (ב) שמונעים אותם מלשבות בשבת. (ג) בדבר הקטנת מספר השוטרים היהודים מכפי הערך הראוי.

חמי טבריה וציון קבר רבי מאיר בעל הנס

אחרי שבלינו שם מעט, באנו בשעה 2,30 לחמי טבריא. ונעלה להמוסד החשוב ישיבת "אור תורה" שעל-יד ציון התנא הקדוש רבי מאיר בעל הנס זיע"א, ונבקר. כבוד הרבנים נאמו לפני הקהל ובני הישיבה. בדבריהם נגעו במאמריו של ר' מאיר בתלמוד ומדרשים. אחרי תפלת המנחה נערכה סעודה חגיגית לכבוד האורחים. בשעה שש בערב, נפרדנו מהם, ונשם את דרכנו ישר לעה"ק "צפת" ת"ו.

צפת

ביום ב' לננו בצפת. ראשי העיר ורבניה, יצאו לקראתנו לראש פנה. כל הערב בלינו בחברתם, ובדברי תורה. בבוקר התפללנו בבית-הכנסת של האריז"ל, ואחר-כך הלכנו לבקר את כל מקומות הקדושים, בתי הכנסיות הישנים, והדברים העתיקים אשר שם, ושלמנו בקורים להרבנים, וגם לראש הרבנים הרב אלפנדר⁴⁴. בדרך בקורנו אלה, השלים רבינו הראשי

41. קבוצה זו עזבה באותה שנה. כעבור תקופת-מה הגיעה קבוצה חדשה שהחזיקה במקום עד שנת ה'תרצ"ב, עד שהיה צר לה המקום והתיישבה בדלהמיה שממורת לירדן, לא הרחק מנהריים, שם הקימה את קיבוץ אשדות יעקב. בשנת ה'תרצ"ט נוסד במקום סמוך קיבוץ גשר. כיום, יש במקום פארק ומוזיאון.

42. גִּישָׁךְ-מֵאֲנֵאֲמִי, גשר נהריים, כיום גשר הרום על הירדן. כעשרה קילומטרים מדרום לצפת. נקרא בשם זה משום שלידו מתחברים יחדיו נהר הירדן והירמוך.

43. אולי צ"ל: בשכונתם.

44. עד שנמצא פרוטכול זה של מסע הרבנים, לא ידוע היה על פגישה כל שהיא בין הגאון הישיש הרב שלמה אליעזר אלפנדר (קושטא ה'תקפ"ו - ירושלים ה'תר"ץ) לבין מרן הראי"ה, כפי שציין מו"ר הרב משה צבי גרייה זצ"ל בספרו ליקוטי-הראי"ה ג עמ' 150. לעת זקנתו בשנת ה'תרס"ד, עלה לארץ-ישראל והשתקע בחיפה, לאחר חמש שנות רבנות כחם-באשי בדמשק. בשנת ה'תרס"ט נתמנה לראש רבני צפת. באחרית ימיו, בשנת ה'תרפ"ו השתקע בירושלים. באגרות הראי"ה (מהד' ה'תש"ן) סימן קנג התפרסם מכתבו של הרב אלפנדר אל הרב, מיום י"ט בכסלו, בו הוא מקדם את פני הרבנים הבאים בכרכת ברוכים הבאים ומאחל להם כי עבודתם תהיה פוריה, ומתנצל כי יקשה עליו לצאת לקראתם מפני חולשתו. מיומן במסע מתברר שאכן נפגשו, מן הסתם בביתו של רב היעיר.

שליט"א בין רבני עה"ק צפת, בהסכסוכים שביניהם⁴⁵, וזה זמן רב שכל העיר מיחלת לביאת ראש הרבנים, לשם השראת השלום במכון הצבור הצפתי, ועתה נשלם הדבר. כן בקרנו את כל המוסדות שבעיר.

ראש פנה⁴⁶

ולפנות ערב עזבנו את העיר, ונסע ל"ראש פנה" הקרובה. ברדתנו מן ההר והגנה הופיעה לנגד עינינו, המושבה "ראש פנה", העומדת לרגלי הר כנען, במקום גבוה, ונשקף על פני הכנרת, ועל פני ים החולה. בה כשמונים משפחות. האדמה 15 אלף דונם, ראויה לזריעה. ושם כמאה בתים בערך. העבודה: פלחה, ונטיעות, כרמים, ושקדים, וירקות. עדר גדול כאלף גלגלת. כל הדברים הצבוריים מסודרים שם, כבעיר גמורה. רק רב אין. הישוב הוא כ 42 שנה. המושבה שייכת להברון, ובאי-כח יק"א.

אל ראש פנה באנו ביום ג' לפנות ערב בשעה 4,20, ונכנס מיד אל בית-הכנסת היפה, של המושבה. אנשי המושבה, התאספו תיכף והקדימו את פנינו בהיכל בית-הכנסת, בראשות חברי הועד, השוחט, וכו'. התפללנו מנחה וערבית, ואחרי-כן פתח מר מיליקובסקי⁴⁷, בשם הועד, את האספה, בדברים נלהבים, בברכת ברוכים-הבאים, ובהבעת הערך של הבקור הזה, מצד כבוד הרבנים, באי-הכח הרוחניים של עם ישראל, וראשי הרבנות הארץ-ישראלית, הבא, מתוך התענינות חדורה, ומרובה, במצבם של האחים, הבנים, הנפוצים כעדר, בכל רחבי ארצנו, בקבוצות ובמושבות, הנמצאים כגלמודים ועזובים, ונתוצים למדריך ומורה דרך. ואחרי התודה והברכה להאורחים, הוא מבקש מכבוד רבינו שליט"א, לדבר דברים אחרים, לקהל.

מרן שליט"א דבר על הערך הגדול שיש, וביחוד כעת, בתסיסת ימי התחיה הלאומית, בארץ-ישראל, בהכרת הקדש, ובאופן חדור, על-ידי הצעירים, הנמצאים על אדמתנו, ועובדים אותה באידיאליות גדולה, בדם ונפש, והזכיר בצער גם את הסבל, שסובלים בני המושבות, בכלל, במצב הנוכחי, בהשתתפות ידידותית, בכל צערם וכשלונם. ובדברי השפעה והתעוררות, פנה אליהם, על-דבר ההתחזקות במצב היהודית, לכל פרטיו, בכל האפשרות. בתוך מחיאת כפים רבה ירד רבינו מעל הבמה. אחריו נאם גם כבוד הרה"ג אהרנזון, ודבר

45. חילוקי דעות בין ר' אברהם ליב וילברמן (רב ראשי בצפת מה'תרע"ח) לבין ר' נחום אתרוג (ראב"ד צפת), בדבר כשרותו של גט. הרב כבר דן בכך בשו"ת עזרת-כהן סימן פה בדיוק שלוש שנים קודם לכן (וכן ראה שם בסימן פו). ראה ליקוטי-הרי"א"ה שם.

46. נוסדה בה'תרמ"ב. המושבה החקלאית הראשונה בגליל. מאדמותיה נרכשו על-ידי ר' אלעזר רוקח כבר בשנת ה'תרל"ה. במלחמת העולם הראשונה סבלו ממגפות ומהתנכלויות התורכים. בשנת ה'תרפ"ג שימשה בסיס לטרופלדור וחבריו. בימי הבריטים היה מרכז ראשון למשטרת היישובים העבריים, וכן בסיס הפעולה של פלוגת בית"ר שמחבריה היה שלמה בן-יוסף הי"ד, בסיס להברחת עולים מסוריה לארץ.

47. הרב נתן מייליקובסקי ז"ל. קריו, ליטא תרל"ט - ירושלים תרצ"ה. תלמיד ישיבת וולוז'ין. מטיף לאומי שפעל בנאמנות למען התנועה הציונית. מנחך גדול בעיר צפת. בשנת ה'תרפ"ד עבר לתקופה קצרה עם משפחתו לראש-פנה. סבו של ראש-משלת ישראל לשעבר בנימין נתניהו. בע"ה בגליון הבא של "מאבני המקום" יובא מאמר מחקרי אודות יחסי הרי"א והרב מייליקובסקי ז"ל, בעיקר סביב פרשיית עלילת-הדם שבאה בעקבות רצח המדינאי חיים ארלוזורוב הי"ד.

בנידון הנזכר, והציע את עומק השתתפותנו במצב האכרים והעובדים באדמתנו, וחובתנו הגדולה והנוכחית לארצנו, העומדת לתחיה, ובניה העובדים אותה ומחיים אותה. ואחריו דרש גם כבוד הרב חרל"פ שליט"א, ועורר את רוח הקהל, להתחזק בקיום התורה יסוד האומה.

תוכן הנאומים, היה כולל בתוכו, גם, מעין תנחומים על המקרה שקדם בשבוע העבר, להמושבה הזאת, בדבר לקיחת עדר מהמושבה, מפני אחור פריעת-חוב העשור, ושראו בזה, העלבה ויחס-של-הפקרות, מצד מתעללים, אל המושבה. אחרי נאומי הרבנים, הודה ה' מיליקובסקי בשם האספה, את הרבנים בעד תנחומיהם, ודברי החזוק, וההתענינות, ועורר את תשומת-לב הרבנות הראשית, להכנס לתוך מצב החיים שלהם בכל המובנים והפרטים, ולהיות להם לאבות ומדריכים, ולתת להם את כל העזרה וההשתדלות, גם בדברים המדיניים, החולניים, והכלכליים. ובדברי-להב הציג והרים על נס, את פעולותיהם ומסירות-נפשיותיהם, של חלוצי וגבורי הישוב, הצעירים, שהפכו מקום תנים, לישוב יפה, ושממה לגן-עדן. ועורר את לבם לעבודה בעתיד, וגמר בדברי הערצה להרבנות הראשית, ומלווה-מחיאות-כפים, קרא: תחי הרבנות הראשית! יחי העם העברי! תחי הארץ! במצב רוח מרומם, נפרדנו מהקהל הגדול, שהפליא בקבלת-הפנים הנלבבה שלו. בשעה שבע בערב, בלילה ההוא (יום ג' י"ט כסלו, בערב) לנוו בראש פנה, במלון פלדמן.

הדרישות של ועד מושבת ראש פנה, בתוך אספת הועד, שהיתה בלילה במלון:

(א) אחרי המקרה המעליב שקרה בשבוע שעבר, שהתנפלו לפתע פתאם, על-פי סגן המושל מצפת, על העדר של המושבה, להיותה חייבת מס העשור, אנו דורשים מצדכם למחות נגד הענל והעלבון הזה, ונגד ההפקרות שנוהגין בנו בכלל, ולתקן על העתיד, שלא ישובו דברים שכאלה.

(ב) להשתדל בדבר: (1) לישוב את העולים, בהאדמה העומדת שוממה, בכל השטח שבסביבה. כעשרים אלף דונם יש קרוב לטבריא, שעומדים שמים. ובסכומים מצערים, יכולים לסדר שם הרבה משפחות. (2) לסדר מורשה ובא-כח על כל הענינים הישוביים מטעם ההנהלה הציונית, שישימש לכל הצפון, וביחוד לגליל העליון, הדרוש טפול מרובה, במצב-הענינים, העוזב למאד, בכל השטח שעד מתולה, בשעה שהמקום כר נרחב למאד, לעבודה, והתישבות, בין לטובת האדמה והישוב, ובין לטובת העולים המוכרחים לעזוב את הארץ. בלי איש מיוחד שיתענין ויטפל בענינים אלה, אין שום אפשרות לפעולות, בכל השטח של הגליל העליון. כל הפעולות האלה, אין לקוות מצד האנשים הטרודים למאד.

(ג) לצרף אל נסיעות הרבנים, התכופות, שמקוים אנו להן, גם אחד מצד ההנהלה הציונית. ולהשתדל שרב אחד או שנים, יקבעו חדש אחד או שנים, בקיץ, לגור בקביעות, בגליל העליון, ובהסביבה.

ויכולים אנו להודיע לכם, על-דבר שבעוד חמשה ימים, יעבירו עשרים יתומים, מיתומי בלקינד⁴⁸ לכאן, וכבר מכינים בשבילם צריפים לבתים, ומסדרים אותם. כבוד הרב, הציע

48. קבוצת יתומי פרעות קישינוב (ה'תרס"ג) שהועלתה לארץ על-ידי ישראל בלקינד (מינסק ה'תרכ"א - ברלין ה'תרפ"ט), ממייסדי ביל"ז וראש קבוצת הביל"ויים הראשונה שעלתה בתמוז ה'תרמ"ב. הנערים נתחנכו במוסד החינוכי "קרית ספר" שהקים בלקינד במושבה שפיה. בה'תרס"ו נסגר המוסד בשל חוסר אמצעים.

לפניהם בדבר המצב הדתי, כפי התכנית. וכן גם בדבר הפרשת תרומות ומעשרות מהחטה הנשלחת להטחנות. הם קבלו את הדברים בתשומת לב, ובוהו נסגרה האספה.

מחננים⁴⁹

בבוקר⁵⁰, אחרי תפלה בצבור, יצאנו בשעה 8,30 את ראש פנה, ונפן לקראת מושב "מחננים". אחרי רבע שעה, נסיעה במכונית, באנו ל"מחננים", ובלינו שם חצי שעה.

לפני כעשרים שנה נתיסד ישוב פה, ונחרב אחר-כך. וזה כשש שנים שנמצאה במקום הזה, קבוצה (על-פי פקידות היק"א). כעת מתחילים הם להסתדר, לחיי משפחות, ולעשותה למושבה. עשרים משפחות. כאלפים וג' מאות דונם פלחה, וגם משתלות. כרם משקדים ומענבים. וגם ירקות. ומעט במטע הטבק. המקום, על הרי כנען (גבנונה) מישור, תשעה בתים בנויים, 20 חדרים. רפת ואורנה, מחלבה, פרות ועגלות כשלשים. חמש זוגות פרדות. האויר נקי. האקלים בינוני. הרוח הדתי, יותר טוב מאשר בעמק וגליל התחתון.

משמר הירדן⁵¹

אחרי 30 רגע באנו ל"משמר הירדן", כ 35 שנה שנוסדה על-ידי היק"א. מושבה של עשרים משפחות. בתים 20. בית-הכנסת ובית מרקחת ובית-מרחץ. פלחה וירקות-חורף. עד עכשו לא היה שם מים, והיו מביאים מהירדן, 5 רגע מרחק משם. כעת הביאו מכונת מים, ויש כבר בתוך המושב מים. קרוב ל 4 אלפים דונם אדמה. מקום בצות וקודח, יותר מבכל הארץ. חסר תקון המקוה-לטהרה. אין שוחט שם, וסומכים על השוחט מיסוד המעלה הקרובה. בית-ספר 25 ילד. מבקשים: לדבר עם היק"א ביחס לשוחט, ולמורה דתי. 18 ליי"מ היה להם לתקציב בעד שוחט והופסק מטעם הפקידות. ולפנות ליק"א בדבר המקוה. בכלל היא מושבה יהודית דתית.

בשנת ה'תר"פ נכשל נסיונו לחזור על נסיון העלאת יתומי אוקראינה. ראה בספר "עליית הנוער" ה'תש"א עמ' 114-105.

49. נוסדה בה'תרנ"ח. ננטשה בה'תרס"א. בה'תרע"ו עלתה אליה קבוצה חדשה. בה'תרפ"ב הפכה למושב שנעזב בה'תרפ"ט, ובה'תרצ"ט נוסד מחדש.

50. בשו"ת דעת כהן סימן יג, מובאת תשובה שיום כתיבתה הוא כ' בכסלו ה'תרפ"ד, הווי אומר בעיצומו של מסע הרבנים. כאמור, באותו היום היה הרב במחניים, במשמר הירדן, ביסוד המעלה, במטולה ובאילת השחר. או שישנה טעות-דפוס בתאריך הנקוב בתשובה הנדפסת, או שאכן נפנה הרב לספל באותו ענין של פרכוס הבהמה, מכיון שנשאל עליה באחת המושבות על-ידי אחד השוחטים. (הרב צבי יהודה מציין בהערה שם: "נדפס בהערה בסוף ספר יד יוסף ה' שו"ב להר"ר יוסף טובי" אברמאוויץ, ירושלים תרפ"ד [צ"ל ה'תרפ"ח]). הסכמת הראי"ה לספר זה, שעוסק בהלכות שו"ב ותרתי לריעותא, מ"ו באדר ה'תרע"ה, נדפסה בספר הסכמות הראי"ה סימן יח.).

51. נוסדה בה'תר"ן. במלחמת העצמאות נכבשה בידי הסורים והוחזרה לאחר מכן, אך המושב החדש הוקם בריחוק 2 ק"מ ממנה.

יסוד המעלה⁵²

אחרי 314 שעה שבלינו שמה, יצאנוה, ועברנו על-יד גשר "בִּינַת יַעֲקֹב" (כך נקרא בערבית, הגשר שעל הירמוך והירדן), ובאנו אחרי חצי שעה, נסיעה במכונית, למושב "יסוד המעלה". המושבה נוסדה זה כ 42 שנה, על-ידי יק"א. על שפת "מי מרום" (ים החולה), ושפת הירדן. משפחות 34. נפשות בערך 180. בתים בערך 36. בתים צבוריים: בית כנסת מסודר, וגם בית-מרחץ, ומקוה, בית-ספר, 35 תלמיד. ב' מורים, מאת המזרחי. 12 אלפים דונם, אדמתה, כִּלָּה פלחה, מחלבה, עדר של 600 גלגלת, פרות וצאן. המצב הדתי והצבורי, משביע רצון. דברנו אתם על-דבר מצב החנוך, ובכלל גם זה לא רע. הם העירו אותנו, דרך אגב, על-דבר החופש, לתלמידים, בבית-הספר, בזמנים יותר מדי, ועל-דבר הטוילים המיותרים, בביה"ס שבמושבה, וגם חלוקי ימי החופש שבסוף הקיץ, לשני פרקים. ומבקשים לשנות הפרוגרמה, מאלה הסעיפים, ושהרבנים יתענינו, להתראות עם המזרחי בדבר זה. גם התאוננו בדבר הקושי של המסים, והיחס הרע של הפקידים, בגביות העשור, וכדומה, שעבר כל גבול הסבלנות. וכן הודיעו בדבר הפסקת העזרה הרפואית מצד היק"א שנתחץ מאד לרגלי האקלים הקודת. ובהיות דבר זה נכר למאד, והישוב סובל מזה, נורא, במצב הדחוק והמצומצם הנוכחי, הם מבקשים לפנות ליק"א בהמשכת העזרה הרפואית. גם פנו אלינו בדבר מה שכעת הם מוכרחים לעבוד בפועלים זרים (אינם יהודים) נגד רצונם, ועל כן הם מציעים, לסדר להם מושב עובדים, סמוך, על אדמת המושבה, ועל ידי זה יוכלו לקבל פועל-יהודי כרצונם. ולמרות מצער המשכורת יוכל פועל יהודי להתקיים, מפני שיסדר גם הוא בהאדמה. כן בקשו להתענין בהשגת תמיכה ועזרה בעדם, לטובת ענין השחיטה. וגם למצוא הדרך למהר האפשרות להכניס פועלים יהודים, דוקא, למושבה. רב אין שם. המקום הוא של בצות. והאקלים חם וקודת. מי מעינות יש שם. ומשתמשים גם ב"מי-מרום" (מים מתוקים).

תל חי⁵³

אחרי שעה בקור, יצאנו, בשתים עשרה בצהריים, משם, ונשם את דרכנו לצד צפון, ועבור את כל אדמת-החולץ, והירדן ומי-מרום לימיננו. ונבוא אחרי שעה ושבעה רגעים, אל קבוצת "תל חי", העומדת, לרגלי הרי נפתלי, על גבעה, ונשקפת על פני הר-חרמון. סביבה יפה למאד, למעלה, מעמק חולה, על-יד "מי מרום". כאלף דונם אדמה, מעובדה, 800 זרועה, 200 נטועה, וחמש מאות דונם קרית. שמה פלחה, ונטיעות, עצי פרי, זיתים, גפנים, תפוחים, אגסים, תאנים וחרובים. עדר מארבעים ראש. מספר החברים כשלישים איש. בתוכם שש משפחות. לפני כחמש שנים, נוסד הישוב על-ידי יק"א, על האדמה, שהיתה שייכת ליהודים, מזמן מוקדם, רק שעזבו את האדמה, בתוך המלחמה. ואחרי ההתנפלות הידועה⁵⁴ נבטל הישוב, וזה ג' שנים ורבע ששב לקדמותו. הם חיים חיי-קופורוטיביות. האויר שם בינוני, ומעט קודת,

52. נוסדה בה'תרמ"ג.

53. אדמותיה נרכשו בה'תרמ"ג, אך נושבה לראשונה בה'תרס"ה. בה'תרע"ח נאחזה במקום קבוצת ותיקי "השומר" ואנשי "הרועה". בה'תר"פ הותקפו בידי פורעים ערביים.

54. קרב תל חי בי"א באדר ה'תר"פ, כשנרצחו יוסף טרומפלדור וחבריו הי"ד.

הסביבה יפה מאד. יש להם ספריה, סדרי הצבור אצלם, עוד לא מפותחים כל צרכם. דברנו אתם על-דבר התכנית שלנו, ובלינו שם 45 רגע, ונסענו משם.

כפר-הגלעד⁵⁴

ואחרי 10 רגעים, באנו ל"כפר-הגלעד". קבוצה שעל אדמת יק"א. נתחדשה זה כשלוש שנים ומחצה. בה כתשעים נפש. 24 משפחות, והשאר, רנקים ורנקות. ששים עובדים. כאלפים וחמש מאות דונם, אדמתה, פלחה, נטיעות, וירקות. האויר יותר טוב מבהמקום הקודם. חיים חיי קופורטיביים. הציעו לפנינו שיסדרו להם בית-הכנסת, ושוחט, וכל הדברים הנחוצים לצבור יהודי, מבלי שיעלה להם בכסף, והיו שבעי רצון. שם קבר יוסף טרומפלדור. יש להם בית-ספר של י"ב-י"ג ילד. בלינו שם 50 רגע.

מתולה⁵⁵

ונסע משם במכוניתנו, אל עבר הצפוני לצד גבול הארץ, מצפון, ועד שעלינו על הר גבוה, ועליו סביבה מצוינת ויפה. מלפנינו כל הרי חרמון בצבעם ויפים. מתחת משתרעת כל עמק-החולה וים-חווילה, ומעבר מזה, הרי-הלבנון בלבנותם וזקרים, והאויר כה מלבב ונעים. על המקום הנכבד הזה, עומדת היא מושבת "מתולה", זה שנים כ"ח. האדמה נקנתה על-ידי הברון שליט"א, בשטח של חמשת אלפים דונם. האדמה מעובדה פלחה. עדר של 12 גלגלת. ובה יושבים 30 אכרים (25 במושבה, 5 בקבוצה), שעל-ידה 35 תושבים, 160 נפש, בערך. בית-כנסת מסודר, בית-מרחץ ומקוה, שוחט, בית-ספר וגן, שעל-פי ועד החנוך. 50 תלמיד. בקשו מאתנו, למצוא דרך להגדלת השפעת הדתיות בחנוך שלהם, והוא: להשתדל על זה, עם יק"א ועם המזרחי. כן חסר להם ב"מתולה", תקציב של 20 ל"מ לשנה, לצורך חמום המקוה, בדרך של קביעות. וכן חסרים 2 ל"מ לכל חדש למשכורת השוחט, העומד על פרשת-דרכים ולעזוב את המקום.

אילת השחר⁵⁶

אנחנו באנו למתולה ביום ד', 3 אחר הצהריים, ולננו שם. ובבוקר בשעה 10 עם 13 רגע עזבנו את המקום היפה וירדנו משם אל העמק, ונבא אחרי 1 שעה עם 38 רגעים, אל קבוצת "אילת השחר", של יק"א, שם כארבעים איש, עובדים. ובהם כשבע-משפחות, 42 נפש. 2 ילדים. אדמתם, שטח קרוב, לג' אלפים דונם. פלחה, ונטיעות: זיתים, שקדים, גפנים, ועצי פרי, וסרק, ואקליפטוס, וירקות. מעיינות יש שמה. האקלים בינוני, מעט קדחת, מזג האויר

55. נוסד בה'תרע"ו. במלחמת העולם הראשונה נעזב לאחר שהתורכים אסרו את כל הגברים. יושב מחדש, ושוב נעזב בה'תר"ף אחרי קרב תל חי, עד שכעבור זמן שבו אליו.

56. נוסדה בה'תרנ"ו. בה'תר"ף, אחרי קרב תל חי, פונתה אך תושביה שבו כעבור זמן קצר.

57. אדמותיו נרכשו בה'תרנ"ב, אך נעזב ונמסר לעיבוד בידי איכרים מראש פינה. בה'תרע"ח הועברה הקרקע לידי המתיישבים שהקימו עליו קיבוץ.

טוב. להם חמשה בתים, ורפת, ושלושה צריפים. מקניהם: חמשה ושלישים בקר. מחלבה. הקבוצה נמצאת במקום הזה, זה כשש שנים.

מגרל⁵⁸

אחרי 20 רגע בקור, עזבנו אותה, ונסע הלאה, שעה עם 25 רגע, ונבא לעיה"ק טבריא ת"ו. בשעה 1 עם 35 רגעים אחר הצהריים (רבע שעה לפני טבריא), הגענו אל "חות מגרל". ונמצא שם 4 פועלים. המושב שם נחרב בזמן האחרון, ורק פועלים אחדים מחזיקים עוד את הישוב. בבקרנו אותם, בקשו: אל תשכחו אותנו להבא, ומקוים אנו לישוב בעתיד הקרוב. היינו בטבריא ביום ה' ולגנו שם. בבוקר יום ועש"ק בשעה 8,20 לפני הצהריים, יצאנו את עה"ק טבריא.

בשעה 9,20 עברנו את העיר "נצרת". 10,10 העיר "ג'נין". 11,20 באנו לעיר "שכם", ונעבור בין הרי גריזים והרי עיבל, ולשמאלנו קברו של יוסף. ונגיע לחלקת השדה אשר קנה יעקב בחנותו את פני העיר שכם. אחרי קרוב לב' שעות עליה על ההרים, שסביבות ירושלים, ואחרי תשעה ימים, שעזבנו את עירנו היקרה והקדושה, שבנו לחזות פני עקו"ת ירושלים, ביום כ"ב כסלו, ו' ערב שבת-קודש פרשת וישב, בשעה אחת ורבע אחר הצהריים.

ערוך על יד:

מנחם אייזיק רלב"ג

המזכיר הראשי

*

רבינו אהרנסון!

מפני הטרדא, אני שולח לכבוד תורתו דבר בלתי מתוקן, מפני המהירות שהוא רוצה בה. כשאשלים את העבודה אשלח להדר"ג, אי"ה, דבר שלם ומתוקן, כחזקה לחבר, ואז, יוכל כבוד תורתו, לגנוז את הניירות האלה,

בכבוד רב וברכה נאמנה

ידידו הנ"ל

אם יש לכבוד תורתו להוסיף, נא להודיע לי, ואוסיף בתוך הטופס-השלם, אי"ה.

58. בה'תרס"ט נוסדה חווה חקלאית אשר נאלצה לעזוב בשל מחלת הקדחת. בה'תר"ף הוקמו בה משקים חקלאיים. בה'תרפ"א הוקם בה מחנה עובדים לסלילת כביש טבריה-ראש פנה ובו נוסד גודד העבודה ע"ש י. טרומפלדור.

59. בן ר' יהוסף רלב"ג בן ר' אליעזר דן רלב"ג (ראשון היילודים ב"ישוב החדש" בירושלים ובסוף ימיו ראש ישיבת "עץ חיים") חתן ר' יהוסף שורץ בעל "תבואות הארץ". בראשית שנות המדינה היגר לאמריקה. בנו ר' יהוסף רלב"ג רב שכונת קרית יובל בירושלים (נפ' ה'תשנ"ה).

נספחות

אגרות הראי"ה ד, אגרת א'קצד

ב"ה, כ"ד מרחשוון תרפ"ד

שלום וברכה לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון הנודע למשגב לשם ולתהילה סיני ועוקר הרים מוהר"ר שלמה הכהן אהרנסון שליט"א האב"ד דעיר הקודש יפו ותל-אביב תבנה ותכונן.

אחר דרישת שלומו הטוב באהבה רבה.

לשמחת לבבי הגיעני מכתבו היקר על דבר הנסיעה לקרייתא דארץ-ישראל, לפקח על עניני הדת והיהדות ולרומם את הרוח בע"ה. והנה זה מכבר הסכמתי לעשות מסע זה בראשית ימי החורף דנא, אחרי אשר הרבה נצטערתי על העיכוב הגדול שנתעכבה נסיעה מוכרחה זו מאז לפני המלחמה, שסדרנו סיוור הגון בישוב הגלילי, והתועלת היתה אז גדולה מאד, ושמחתי מאד להודע שגם כתר"ה חפץ בנסיעה זו. והנני מחכה למכתבו להודיעני איזה זמן הוא נכון מצדו, גם אם יוכל לבא לירושלים תבנה ותכונן, כדי שנתחיל את המסע ממקומות הסמוכים לכאן, ולתשועת ד' נצפה, שיעלה בידינו חפץ ד' להקים עדות ביעקב על אדמת הקודש.

חושב אני אולי לנכון לצרף לנו עוד איזה חבר מחשובי הרבנים.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באהבה רבה, ידידו עוז דורש שלום תורתו מלב ונפש חפצה,

אברהם יצחק ה"ק

*

אגרות הראי"ה ד, אגרת א'קצה⁶⁰

ב"ה ירושלם כ"ז מרחשוון תרפ"ד

שלום רב לכבוד ידידי עוז הרב הגאון המפורסם לשם ותהילה סיני ועוקר הרים מוה"ר שלמה הכהן אהרנסון שליט"א האב"ד עיר הקודש יפו וחל-אביב תבנה ותכוונן.

אחר דרישת שלומו הטוב באהבה רבה.

הגיעני מכתבו היקר, וזה מכבר אשר הסכמתי לקבע נסיעה בראשית ימי החורף דנא לבקר את הישוב בכללו, ואשמח מאד אם גם כבוד תורתו הקדושה חפץ בזה. ואולי נצרף עוד איזה חבר מהרבנים הנכבדים שיחיו. יואיל כבוד תורתו להודיעני בטובו אם יוכל לבא לירושלימה, כדי שנתחיל המסע מהמקומות הסמוכים במסיבי ירושלים, וגם באיזה זמן הדבר נכון מצדו.

60. יתכן וישנו שיבוש בתאריכם המודפסים בכרך אגרות-הראי"ה, מכיון שמן המכתב הראשון משתמע כי הרב מגיב על דברי הרב אהרנסון המסכים להתלוות למסע, ואילו מן המכתב השני נשמע כי הרב קורא לרב אהרנסון להצטרף למסע. ראה במבוא סע' ו' "מסע הרבנים ה'תרפ"ד".

ונשתדל בע"ה להוציא את הדבר אל הפועל בלי נדר. כי מאז לפני המלחמה, סודרנו סיור הגון בישוב הגלילי לא נודמן לי עדיין אפשרות לכך, מרוב העיכובים.

והנני בזה חותם בברכת אהבה רבה כנפשו הרמה ונפש ידידי עוז דורש שלום תורתו מלב ונפש חפצה,

אברהם יצחק ה"ק

*

אגרת איה

ב"ה, ירושלם ט' שבט תרפ"ד

לכבוד ידיד נפשי, הרב הגאון המפורסם, סיני ועוקר הרים ורב-פעלים, וכו'.
כבוד שם תורתו מוה"ר שלמה הכהן אהרנסון שליט"א. וכל אשר לו לברכה יצ"ו.
רב-הראשי, ליפו ותל-אביב תבנה ותכונן במהרה בימינו, אמן.
שלום וברכה באהבה רבה ונאמנה..

ב. הנני שולח על-ידי אחי הרב שאול-חנא נ"י, לכבוד תורתו, ארבע ליי"מ, מחשבון הכספים לתקציב-המושב: 2 ליי"מ בעד "בת-שלמה"; 2 ליי"מ בעד בנו של ר' שלום מנשה ז"ל, לחשבון החודש הזה. אין לנו היכולת, לעת עתה, בחודש הנוכחי, לתן יותר לשני המקומות האלה, עם כל הנחיצות, מפני שהייתי מוכרת לשלוח לבלפוריה 2 ליי"מ, ולקנות ספרים ומזוזות בעד בלפריה ולשלחם, שעלה קרוך לג' ליי"מ, וגם לבנימינה. ובסך הכל, ישאר לנו כש"ל ליי"מ. ואי אפשר להוסיף בחדש הזה, כי כפי הנראה תהיינה לנו עוד דרישות מהמקומות השונים. ...

והיה זה שלום וברכה. כנפשה הרמה ונפש ידידי עוז הדורש שלום תפארת באהבה רבה ונאמנה, מהר הקדש מירושלים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

*

מכתבי מרום, אגרת לג

בעזרת השם יתברך, ב' דחנוכה, כ"ו כסלו תרפ"ד, פה עיר הקודש ירושלים תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן.
בני יקירי וחביבי, ע"ש רעיתך היקרה תחי' וכו',

ביום ו' ערב-שבת-קודש אחרי הצהריים שבנו מסיירתנו את הגליל, גליל התחתון, ועמק יזרעאל, וגליל העליון בכל הנקודות והמושבות, מרן שליט"א, והרב אהרנסאן (הרב דעיר הקודש יפו תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן), ואני, נאמנו והשתדלנו להשפיע כמה דאפשר. מרן שליט"א, ובני לויתו אנחנו, נתקבלנו בכבוד בכל המקומות. דברי קדשו הנלהבים והרוממים השפיעו הרבה, ורוח חגיגי לבש את כל הגליל כולו, העליון והתחתון, העמק

והעצירות, ויש לקוות כי הסיור הק' הזה יביא רב תועלת. כעשרה ימים שהינו בסיור, ולא הספקנו עדיין לסייר את השומרון ומושבותיו ויהודה ומושבותיה. יכול להיות כי אחרי חנוכה נשלים את הסיור. ...

אביכם הדורש שלומכם ומעתיר בעדכם, מצפה לרחמי שמים,

יעקב משה חרל"פ

*

אגרת מכת"ק

אברהם יצחק הכהן קוק

הרב הראשי לארץ ישראל

האב"ד

בעיה"ק ירושלם תובב"א

ב"ה, יום י"א לחדש טבת תרפ"ז

שלוי וברכה לכי ידי"ע, הרב המאוה"ג חו"ב סוע"ה רב פעלים, מו"ה משה אלי' בירנבוים⁶¹ שליט"א, רב המושבה ג'דה ת"ו. אחדשה"ט באה"ר,

אבקש בזה את כת"ר, כאשר עניני הדת וכל דרכי החיים במשמרת התורה והמצוה, במושבות ובקבוצות, באה"ק צריכים חזוק, ויודע אני שמפי איש הקשור באהבת אה"ק ובנינה בכת"ר יהיו הדברים מתקבלים בע"ה מכל המפלגות, על כן אבקש בזה שיואיל לפעמים היותר תדירות שיהי' אפשר לו לסור למושבות ולקבוצות אשר בסביבתו, לחזקו ולאמצם בעניני היהדות, ולפקח על כל עניני הדת, בין במצות התלויות בארץ בין בשארי ענינים הנוגעים לחיי היהדות, וייטיב נא מפעם לפעם להודיעני את המצב, ומה שנחוץ ואפשר לתקן, ומאת ועדי המושבות והקבוצות שבסביבה אבקש בזה, ואקוה שיעמדו כולם לימינו, בכל מעשהו, כי הלא מגמת כולנו היא לרומם את כבוד ארצנו הקרושה וכבוד בניה בוגיה, ולגבר את מפעליה של התחיה הלאומית וכל מכוניה, ולהוסיף להם השפעה בקרב כל בית ישראל, וצור ישראל וגואלו ב"ה, יהי' עם ידינו ויכונן את מעשנו למען עמו ונחלתו, כצפיית אסירי התקוה, ונפש ידי"ע דוש"ת באהבה רבה.

הק' אברהם יצחק ה"ק

61. קרעופף, פולין ה'תר"ח - פרדס-חנה ה'תרצ"ו. עלה ארצה בשנת ה'תרפ"ו, ונשלח על-ידי הראי"ה להיות רב אזורי בג'דה שעל-יד נהלל ומורה הוראה שם. בשנת ה'תרצ"א עבר לפרדס-חנה והניח שם את יסודות הרבנות. תשובת הראי"ה אליו בשו"ת אורח-משפט, או"ח סימן עח (עמ' פו) נכתבה כבר בתקופה מאוחרת זו, בהיותו רב בפרדס-חנה. באותם ימים הוזכר גם בשו"ת דעת-כהן תשובה טז, העוסקת בהצדקת פסיקותיו ובכבודו של הרב בירנבוים כמורה-הוראה.